

تاریخ در آینه قرآن (۲)

♦ سید علاءالدین اعلانی

قرآن، ضمن آیات متعددی، واقعیت حیاتی را در شکل‌ها و چهره‌های متنوع برای تمامی عصرها و نسل‌ها به نمایش می‌گذارد و به آن‌ها هشدار می‌دهد، مبادا گمان برند که پیروزی بر شیطان، غلبه بر هوای نفس، تفوق بر تجاوزکاران قرن‌ها و عصرها، و دست یافتن به بهروزی و سعادت، بدون پایداری و استقامت، و جهاد و تلاش خستگی‌ناپذیر، میسر است. قرآن ترسیم می‌کند که امدادهای غیبی در میدان‌های جهاد و دفاع و در سنگرهای متنوع، به سراغ توحیدگرایان و تقوایندگان می‌آید. رسالت و هدف آیات تاریخی قرآن نیز بیرون بردن انسان از تاریکی‌های شرک و ظلم به سوی روشنایی‌های توحید و تقواست. آیات تاریخی قرآن دارای هدف‌ها، اسرار و پیام‌های گوناگونی است. برخی از بخش‌های تاریخی آن عبارتند از:

۱. آیاتی که از خلقت آدم، هبوط او و پیدایش نسل فعلی بشر، اندیشه‌ی فرشتگان در مورد انسان، تضاد و تقابل تاریخی شیطان با انسان، و آموزش آدم و نسل او بحث می‌کنند (بقره/ ۳۱، مائده/ ۲۷، و...).

۲. آیاتی که مسائل تاریخی پیامبران را تبیین می‌کنند. قرآن با اسلوب خاصی، مسأله‌ی بعثت و معجزات پیامبران، شیوه‌ی دعوت رهایی‌بخش و خالصانه‌ی آنان، میزان خیرخواهی و بشر دوستی رسولان، مجاهدت و مبارزات آنان، و چگونگی استقامت، پایداری و نبرد بی‌امانشان با ظلم و ستم، صحنه‌هایی از منطق پیامبران و پیروان آنان، چگونگی عدالت‌خواهی و توحیدگرایی به نام و یاد حق، و توکل بر حق، مورد بحث قرار داده است.

۳. آیاتی که از وضعیت اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی، اخلاقی و عقیدتی امت‌ها و اقوام مشخص، به منظور نجات و هدایت آن‌ها سخن می‌گویند و به هلاکت برخی، به وسیله‌ی بلاهای آسمانی و زمینی، دریا و آب، و نجات رهیافتگان به حق، اشاره دارند.

۴. برخی از آیات از محکومیت زورمندان ستمکار و جباران حاکم بر اجتماعات با ویژگی‌های نظام استبدادی، مانند: طالوت، نمرود، فرعون، هامان، شداد و... خبر می‌دهند.

۵. آیاتی که از ماهیت آلوده‌ی رهبران فکری دنیاپرست، عالمان گمراه، و سرنوشت دردناک و خفت‌بار آن‌ها پیام‌های عبرت‌آموزی دارند.

۶. آیاتی که از نکوهش زراندوزان و تکاثرگران امکانات مالی و اقتصادی، از روحیه‌ی شرک‌آلود آنان و مخالفتشان با اصلاحگران توحیدی، هم‌سوئی آنان با استبداد و استکبار، و سرنوشت شومشان که زراندوزی مایه‌ی هلاکشان شد سخن می‌گویند (سوره‌های: قصص، تبت، قلم و کهف).

۷. آیاتی که درباره‌ی زندگی و مرگ افتخارآفرین راهیان نور و عدالت، و قهرمانان ایمان و فضیلت و عفت که راه معنویت، عدالت و حقیقت را برگزیدند، بحث می‌کند مانند: مؤمن آل فرعون- مؤمن آل یاسین- همسر توحیدگرای فرعون- مادر پاک مسیح- دختران شعیب و...).

۸. آیاتی که سرنوشت سیاه‌آلودگان به گناه، انحرافات اخلاقی و عقیدتی، و تکذیب‌کنندگان پیامبران را نشان می‌دهند؛ چهره‌هایی مانند: هابیل، فرزند و همسر نوح، ملکه‌ی مصر، برادران یوسف، کاروانیان پول‌پرست و نظایر آن‌ها.

۹. برخی آیات به تاریخ اقوام پیشین، مانند: قوم سبأ و تمدن درخشان و کفران نعمت آنان و سرانجام دردناکشان (سوره‌ی سبأ)، داستان ذوالقرنین (سوره‌ی کهف)، داستان لقمان حکیم (سوره‌ی لقمان)، داستان جوانمردان ظلم‌ستیز (سوره‌ی کهف)، اصحاب الجنة (سوره‌ی قلم)، فرشتگان بابل و ساحران، و طالوت و جالوت (سوره‌ی بقره)، رسولان انطاکیه (سوره‌ی یاسین)، داستان مؤمن آل فرعون (سوره‌ی غافر)، و قارون (سوره‌ی قصص) پرداخته‌اند.

۱۰. بخش دیگری از مطالب تاریخی قرآن در مورد فراز و نشیب‌های زندگی پیامبر گرامی و نقش آزادی‌بخش، سیر و سلوک، سیاست، مدیریت و ویژگی‌های آن حضرت اختصاص دارد.

پیام‌ها و درس‌های گرانمایی که بعد تاریخی قرآن برای تعالی و تکامل انسان و خروج او از ظلمات به سوی نور و از اسارت شرک و کفر به توحید و آزادگی به همراه دارد، بسیار متنوع و عبرت‌انگیزند که برخی از مهم‌ترین پیام‌ها و درس‌های تاریخی قرآن در پرتو آیات عبارتند از:

○ انسان به تفکر، تدبیر، تعقل و عبرت‌آموزی گرایش و علاقه دارد (لقد کان فی قصصهم عبرة لأولی الألباب).

○ سرانجام، حق طلبان و عدالت‌خواهان پیروز می‌شوند که فلاح و نجات آنان به صورت‌های

گوناگون تصریح شده است؛ با کلمه‌ی آنجینا در سوره‌های: شعراء (آیه‌ی ۶۵)، اعراف (آیات ۶۴، ۸۳، ۱۴۱ و ۱۶۵)، یونس (آیه‌ی ۱۰۳)، انبیا (آیه‌ی ۸۸) و نمل (آیه‌ی ۵۳).
○ طغیانگران، به دلیل طغیان در برابر حق و عدل، طبق سنن الهی به سرنوشت شوم و عبرت‌انگیزی گرفتار می‌شوند (غافر/ ۲۱، ق/ ۳۶، عنکبوت/ ۴۱ و روم/ ۹).
○ پیامبران در تعالی انسان و ایجاد اتحاد و تفاهم نقش اساسی داشته‌اند و تمامی آنان یک هدف را تعقیب کرده‌اند که مبارزه با پراکندگی‌ها و اقامه‌ی عدل و حریت انسان بوده است.
در جهان‌بینی قرآنی، سعادت و فلاح انسان در گرو پیروزی در سه مبارزه و جبهه است که عبارتند از:

الف) مبارزه علیه نیروهای سرکش نفسانی، هواها و هوس‌ها، برتری طلبی‌ها و سلطه‌جویی‌ها.
ب) مبارزه‌ی انسان با طبیعت به صورت شناخت آن و کشف قوانین و نظامات حاکم بر آن، برای تأمین نیازمندی‌های زندگی و ارتقای شرایط حیات.

ج) مبارزه علیه متجاوز ستم‌پیشه و مناسبات ظالمانه و جبارانه به منظور پاره کردن زنجیرهای اسارت و بردگی (بقره/ ۲۱۳ و ۱۵۱، جمعه/ ۲، حدید/ ۲۵، انعام/ ۹۱، انبیاء/ ۸۰، سبأ/ ۱۰، طه/ ۴۷، شعراء/ ۲۲، اعراف/ ۱۵۷ و ابراهیم/ ۱ و ۵).

○ پیامبران مردم را به توحید و تقوا، عدالت و مساوات، رعایت حقوق و حدود، و اخلاص و توکل به حق و... دعوت می‌کردند و مخالفان بعثت، به جبر و جبرگرایی متوسل می‌شدند (نحل/ ۳۵، انعام/ ۶ و ۱۴۸، زخرف/ ۲۰، فرقان/ ۷، یس/ ۳۰، ذاریات/ ۵۳، زخرف/ ۲۳، شعراء/ ۱۱۱، ۱۱۶ و ۱۶۷، و عنکبوت/ ۲۴).

○ راه تعالی برای همه باز است. خداوند استعدادها، توانایی‌ها و امکانات تعالی را به صورت‌های گوناگون در جان انسان‌ها قرار داده و راه پیشرفت بر روی همه باز است و فقط تصمیم جدی و اراده‌ی محکم می‌خواهد (آل عمران/ ۱۳۳).

○ اراده‌ی الگویی برای عصرها و نسل‌ها پیام دیگر بعد تاریخی قرآن است. الگویی تضمین شده و شایسته در مسیر حیات (قد کانت لکم اُسوةً حَسَنَةً فی ابراهیم و الذین معه...);
سوره‌های: ممتحنه/ ۳-۶، احزاب/ ۲۰ و بقره/ ۱۴۳).

○ انسان هوشمند و متفکر کسی است که خود و جامعه‌اش را از انواع مستی‌ها و آفت‌های مرگبار حفظ کند؛ از مستی‌های: قدرت و ریاست، مال و ثروت، آوازه‌ی بلند و شهرت،

تعریف، تمجید و مدح، تملق و چاپلوسی، زیبایی، طراوت و شادابی، علم و دانش و... (انفال/ ۲۴ و آل عمران/ ۱۰۳).

○ فرد و جامعه‌ی توحیدگرا و تقوای‌پیشه باید با اعتمادبه‌نفس، استقلال‌اندیشی و استقلال‌طلبی، و زندگی براساس ابتکار و خودباوری، از وابستگی به غیر، تکیه بر دیگران و زندگی خفت‌بار تحت سلطه و نفوذ دیگران پرهیزند (فتح/ ۴۹ و هود/ ۱۱۴).

○ موانع رشد و تعالی انسان از سه تقابل و تضاد ناشی می‌شود. قرآن در آیات تاریخی‌اش در ترسیم موانع و خطرات عروج به سوی کمال، این تقابلهای را در تاریخ زندگی انسان و جامعه‌ی انسانی مطرح می‌کند که هم نقش حساس و سرنوشت‌ساز و دقیقی در حرکت تاریخ دارند و هم کانون خطر و موانع تعالی هستند: دوگانگی در خلقت انسان، تضاد انسان و شیطان، و دوگانگی آرمان‌ها.

و بدینسان، آیات تاریخی قرآن، ضمن بیان درس‌های متنوع و انسان‌ساز، سه نبرد سهمگین و سه درگیری بزرگ و سه نقطه‌ی خطر خیز را که موانع کمال از آن‌ها سرچشمه می‌گیرند، نشان می‌دهد. همچنان‌که راه‌ها و امکانات پیروزی را که خداوند در اختیار انسان نهاده است، بدو خاطر نشان می‌سازد، به رابطه‌ی تنگاتنگی که بین پیدایش و نشو و نمای تمدن‌ها و جامعه‌ها و نیز سقوط و انهدام آن‌ها با مسأله‌ی تضاد وجود دارد، پرداخته است (نازعات/ ۳۷-۴۱، اعلی/ ۱۵-۱۳، شمس/ ۹ و ۱۰، جائیه/ ۲۳، اعراف/ ۱۷-۱۵ و نساء/ ۱۲۰-۱۱۸، و رعد/ ۱۷). پیروزی و سرافرازی حقیقی همیشه و همه‌جا در گرو سعی و تلاش جدی و جهاد خالصانه و پایمردی و پایداری است، و عزت و اقتدار واقعی از لابه‌لای درد و رنج و محرومیت و استقامت و تحمل سختی‌ها در پرتو برنامه صحیح سربرمی‌آورد و هرگز به سادگی و آسانی به فرد یا ملتی هدیه نمی‌شود.

پیام‌آوران بزرگ الهی چنان بر امواج شدائد و مشکلات و درد و رنج فرومی‌رفتند و به طوری محاصره می‌شدند که کارد به استخوان آن‌ها می‌رسید و فریاد «متی نصرالله» از کران تا کران وجودشان به آسمان می‌رسید و آنگاه بود که طبق سنت الهی امداد و یاری خدا می‌رسید و پیروزی و افتخار رقم می‌خورد و عزت و عظمت و کرامت خلق می‌گشت. قرآن به روشنی ترسیم می‌کند که حتی امدادهای غیبی نیز در میدان‌های جهاد و دفاع، در سنگرهای متنوع تلاش و کوشش پیگیر و همه‌جانبه و مخلصانه به سراغ توحیدگرایان و تقوای‌پیشگان می‌آمده است و نه در تفریح‌گاه‌ها و استراحت‌گاه‌ها، و نه در فرورفتن به ناز و نعمت‌ها و تجمل و تفنن و دل‌خوش داشتن به زرق و برق‌های میان‌تهی و شعارهای بی‌محتوا و بدون عمل.

پاسخ قرآن امیدآفرین و نویدبخش است. نویدگر: رهایی و خلاصی، آزادی و آزادگی، عزت و شوکت، اقتدار و استقلال، اعتلای ارزش‌ها و معیارهای انسانی و الهی، پیروزی مطلق توحید و تقوا بر کفر و شرک، غلبه صالحان بر تجاوزکاران و آتش‌افروزان، پیروزی عدالت و دادگری و قسط بر ظلم و شقاوت و بیداد، تشکیل حکومت عادلانه جهانی، جامعه و تمدن ایده‌آل اسلامی است...

منابع

۱. پایان‌نامه ارشد (موضوع‌گیری مردم در مقابل انبیاء و پیامدهای آن از دیدگاه قرآن)، سید علاءالدین اعلائی، سال ۱۳۷۹.
۲. ظهور و سقوط تمدن‌ها، کرمی، انتشارات قم، چاپ دوم، ۱۳۶۸ ه. ش.
۳. علل انحطاط تمدن‌ها از دیدگاه قرآن، علی قانع، تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۹.